

EXCURSIÓ À SANTAS CREUS.

12, 13 y 14 ABRIL 1879.

Ab l'anticipació convenient, á la hora de sortida del primer tren de la línea de Tarragona, en lo citat dia 12, nos reunirem en la estació, ocupant acte seguit un dels cotxes, los associats Srs. D. Ramon Riera y Puig, don Eduart Tamaro, D. Joseph Maria Valls y Vicens, D. Joan Antoni Tusquets, D. Antoni de Mayolas, D. Esteve Sunyól, D. Francisco Plá, D. Joan Alcoverro, D. Joseph Bach de Perpinyá y de Marsillo, delegat á Pruyt, son senyor fill D. Francisco Bach de Perpinyá y de Portolá, y l'infrascrit.

Xiulá la locomotora, y arrastrant ab sa potentia forsa 'l tren que 'ns conduhia, crehuarem lo fétil y productiu plá del Llobregat, que en ample espay vegerem estés á nostra esquerra, mostrantnos en aspecte falaguer y agradable, sa productiva munió de bells fruyterars que s'estenen llunyadans fins á confóndrers ab lo mar.

Després d'aturans á varias estacions, saludárem de pas com á un antich conegut, lo pintoresch poble y castell del

Papiol. Nos despedirem per curta estona del joganer Llobregat, que seguïam vorejant feya ja rato, y fórem engolits, per tenebrós tunel, al cor d' enlayrada montanya; trobant-nos transportats á sa sortida, quasi bé al peu de la confluencia del Llobregat y del Noya y davant d' hermós panorama del que 's destacavan preferentment: l' antich y atrevit *pont del Diable*; lo no menys atrevit y magnífich pont de ferro de la via; la vila de Martorell arracerada en pintoresca situació, al peu de rectes turons y banyadas sas plantas per abdos rius, y la conca y curs del Llobregat remontat fins als estreps del alterós Montserrat, mostrant poblacions arreu escampadas y bella extensió de vinyars y oliverárs.

Descansa 'l tren á Martorell pera empendre altre volta sa decidida marxa en direcció á Vilafranca. En mitj de las accidentadas montanyas que 's troban al pás en aquest trajecte, abans d' entrar en lo Panadés, vegérem en perspectiva las poéticas y grandiosas ruinas del castell de Sant Jaume, bell objectiu pera una excursió. Entrárem després en l' antich *Pœnorum*, lo productiu y floreixent Panadés, una de las mes ricas encontradas de Catalunya, la qual conta mes de 60 poblacions en una extensió d' unas nou lleguas de llongitud per set de llatitut.

Al arribar á Vilafranca trobárem en la estació al soci delegat D. Hermenegild Clascar que 'ns esperava, y qui, *després de donarnos la benvinguda y obsequiarnos galantment*, nos entregá pera 'l museu varis fòssils trobats en las excavacions practicadas en La Granada, en un terrabuit fet pera 'l ferrocarril.

Deixárem Vilafranca, y atravessant lo Panadés nos conduhí 'l tren á la vorera del mar, ahont nos deleitarem con-

templant l' accidentada y encisera costa, la notable posició y característich aspecte de la antiquíssima Tamarit, y tants altres remarcables antigüetats, com l' *arch de Bará* y la *Torra dels Escipions*, que passáren á nostre esguart com vera exposició de quadros disolvents.

* * *

Eran quarts de dotze quan arribárem á Tarragona. Per l' espay ressonavan las escopetadas, descargas de tota lley d' armas de foch, tochs de campanas y rebomboris ab que se celebrava, —per ésser dissapte de Pascua,— l' *aleluya*. Nostra entrada á Tarragona fou donchs alegre y animada. Lo entussiasta delegat Sr. Ginesta Salas nos esperava en la estació y 'ns acompanyá constantment durant nostra curta estada en aquella capital. Lo temps de que podiam disposar era molt bréu, ja que sols teniam una hora pera poder visitar alguna de las moltas preciositats que enclou aquella antiga població; renunciárem per tant ab greu sentiment á admirar entre altrs bellesas lo Museu y las antigüetats ciclópeas y romanas, concretantnos á donar una rápida ullada á la magnífica catredal metropolitana.

Com visió d' un hermós somni, ó com á imatges de fantasmagoria, recordém haver vist pasar per davant de nostres ulls la hermosa fatxada, lo preciós claustre, los artistichs campanars y cimbori, jugant ó contrastant bellament ab lo hermós ábside, lo riquíssim interior del temple ab son prehuat y minució altar major y son tresor innumerable de apreciabilíssims detalls, los magnífichs tapiessos que penjan en las pilastras del temple y la profusió y riquesa de relleus y capitells sobre sortint arreu en lo claustre y en la iglesia.

Molt nos dolgué no poder fer allí un mes detingut examen, treure algun dibuix ó ferhi tan sols uns moments de parada; tot ho tinguérem de veure de passada, corréns y sens aturarse. Altre dia nos prometérem ferhi mes llarga estada, *ja que bona estona 's necessita pera poder observar detingudament tanta preciositat com enclou aquell interessant monument.*

Al sortir de la Catedral passárem acte seguit á visitar al Rector de la meteixa Rvnt. Mossen Pere Màrtir Pujalt, á á qui anavam recomanats per nostre apreciable soci delegat lo Rvnt. Canonge Mossen Joan Bta. Grau. Franca y distingida acullida nos dispensá dit senyor, donantnos á la vegada altra recomanació pera lo Rector de Santas Creus Mossen Jaume Magrané, dolentse ensemps de que la precipitació de nostre pas per Tarragona li impedís acompanyarnos á una minuciosa visita á la Catedral.

Després anárem á dinar, y baixant acte seguit á la estació de la via de Tarragona á Lleyda prenguérem lo trén que 'ns devia conduhir á Alcover.

* * *

Creuhárem lo fértil y dilatat camp de Tarragona que sobreheixint espléndidament vegetació y vida, amaga sas ricas poblacions entre boscos de oliveras y avellaners. *Recreárem nostra mirada en lo bell cop de vista que presenta aquella hermosa regió de mes de 8 lleguas, matisada pels variats colors de sos distints plantius, inclosas per las montanyas del Priorat, lo gegantesch Montsant y la mar blava y plateijada que desfá sas escumosas onadas en sas poéticas costas.* Aquella extensa planura de camps, hortas y arbredas está sols interrompuda per los accidents que 's forman ab la interposició de petits turons y tossals, per los

rius Francolí y Gayá y per las capritxosas torrenteras, tan aviat d'elements de riquesa com de devastadora destrucció.

Atravessant bells fruyterars, xamosas vinyas y bonicas hortas passárem per davant de Vilaseca; vejérem destacar-se en mitj de la exuberancia de las ben conresadas terras lo pintoresch poble de Constanti, donárem quasi per complert la volta á la industriosa ciutat de Reus, sentada en una suau pendent, desde la qual domina la hermosa perspectiva del ample camp de Tarragona, y seguint per lo límit del camp passárem per l'enfront de la antiga població de la Selva, que á mes d'alguns restes romans, poseheix una bonica iglesia parroquial d'últims del sigle xvi, dirigida pel célebre arquitecte Blay, segons los planos fets pel rector que era de Tivisa Mossen Jaume Amigó.

* * *

Baixárem á la estació d'Alcover. Penetrárem en lo poble, l'aspecte interior del qual nos causá á tots igual y marcada impressió. Sos estrets y tortuosos carrers, sas rónegas casas y l'especial carácter de sa construcció, senyaladament en la forma dels archs de moltas de sas entradas, ofereixen un total conjunt que acusa no sols sa antigüetat, sino que li dona á mes cert colorit moresch estremadament marcat. Davant d'un típich portal d'entrada á la població, ahónt se 'ns presentava al enfront tétich y solitari un dels mes caracteristichs carrers, nos creguérem transportats, si no á una població espanyola en la época d'Almanzur, á una població quan menys de 'l Alger en la época present. En un d'aquells intrincats carrerons cridá de lluny nostra atenció un gran casal de bona presencia, de fesomia molt distinta de la generalitat de las casas de la població. Nos hi acostárem y poguérem ob-

servar un bonich model del renaixement en sa mellor época. Portava esculptorat en son frontis lo blasó de la família, que 'l faria construhir. Per lo estil de concepció y construcció de la obra entràrem en la suposició de si hauria sigut realisada la meteixa per lo abans citat arquitecte catalá Blay, tant mes quant era fill de la encontrada y havia deixat en la meteixa algunas obras, tal com la citada iglesia de la Selva. Aquesta expresada casa, sens dupte la mellor de la població, es avuy abadia ó casa rectoral. Hi entràrem, y gracias á la amabilitat del Sr. Rector, que 'ns rebé molt afectuosament, poguérem examinar sas espayosas y régias salas y apartaments. Nos acompañá l' indicat reverent senyor á la iglesia nova, molt grandiosa, no acabada encara, *especialment en sa fatxada que mira á una gran plassa, també moderna, únich lloch que desdiu de la fesomia general de la població.* Aquesta iglesia fou comensada á últims del sigle XVI y sustituhí á la antiga consagrada en 1166 per Huch de Cervelló, arquebisbe de Tarragona, segons ho indica una lápida conmemorativa que 's veu en l' interior de la meteixa iglesia. No ofereix particularitat artística esmentable, sols si 's deu mencionar lo riquíssim y grandióss altar major tot dorat, costant 7000 duros lo daurar-lo de nou fa poch temps, que es una de las mostras mes espressivas del mes delirant y febrós barroquisme. *En aquell amassament de daurat s' hi empentejan, en mitj dels mes extravagants capritxos de lineas, las figuras de sants y ángels, los rahims, fullas y tota mena d' adornos.* De la iglesia nova 'ns dirigirem á altra iglesia, venerable en extrem per sa antigüetat y apreciable per son valor arqueológich, y per alguns de sos detalls artistichs-arquitectónichs, y més important encara per son estrany aspecte.

Porta 'l nom del Sant Christ y del Sant Sepulcre, mes se la coneix pel nom de la *mezquita*, tal vegada per haber sigut profanada pels alarbs en alguna de sas incursións y destinada á tal objecte; donchs que sa construcció, forma y detalls indican ben clar haver sigut edificada pera temple cristiá.

Sa construcció se remonta, á no duptar, al segle x, indicantho en son exterior no sols sas fermas parets, sino també son ábside semicircular en la que las finestras, y especialment la central, presentan aquella particular construcció, en que quedantne tant sols en l' interior una estreta y llarga aspitllera pera penetrar la llum, van en augment molt marcat fins á la part exterior de son vano. La porta única que dona entrada á la iglesia está oberta en son cosfat dret; sostenen son arch rodó duas toscas columnas per part, los capitells son també grollers y las motlluras que adornan l' arch escassas. Tot lo conjunt porta 'l sagell del art romá-nich primitiu. Lo rossetó circular, obert en l'enfront, está format per radis rectes, es desembrassat y porta senyals de ésser de construcció posterior á la iglesia. Damunt del frontis s' alsa una petita espadanya.

Son dignes de notar en l' interior algunas particularitats de la distribució. En la part esquerra s' obra una petita capella en lo gruix del mur. Prop d' aquesta comensa una pendent fins devall del presbiteri, ahónt en aquella mena de catacumba 's forma una com plassetta, lloch que seria del baptisteri y tal vegada—segons opinió de nostre President Sr. Tamaro—ab ample tassa pera la inmersió. Al enfront del presbiteri s' alsa 'l chór molt primitiu y de singular construcció, essentne molt remarcables los caps sortints de las vigas terminats per testas humanas y de bestiar,

raras y capritxosas, y de treball molt tosch. Son notables dos retaules gòtics, quasi abandonats y mitj corcats, existents en l' altar major y en la capelleta abans citada. Recomenàrem eficazment mes bon cuidado y zél en sa conservació. ¿Serán atesas nostras observacions? Aixís nos ho assegurarà lo Rnt. Sr. Rector, per més que no li atany á ell per ésser la iglesia propietat d' una confraria.

Eixírem de la població pera dirigirnos á la Plana. A la sortida meteixa del poble notàrem una bella creu de terme, en qual anell ó nús superior s' hi vehuen esculpturadas



ALCOVER.—SEPULTURA.

Dibuix de D. J. Llopis, d' un croquis de D. E. Tamaro.

varias imatjes de sants dintre de polidas arquacions, essent-ne entre ellas digne d' esmentane la que representa á Sant Jordi, á peu, matant lo drach, exemplar molt raro á Catalunya, ahónt se veu sempre aquell sant representat á cavall. Entràrem en lo cementir ab tal de visitar sa antiga iglesia dedicada en 1144 al arcàngel Sant Miquel, que no ofereix particularitat notable, á no esser sa indicada anti-güetat.

Es curiós, y ho hem observat també en altres cementirs d' aquella encontrada, la forma general de las tombas, que consisteix en pedras de forma piramidal aplanada, arrodo-

nidas en sa terminació no molt alta, ahont tenen esculpida una creu de diferents formes, lo que dona al aspecte general del cementir un especial colorit.

Al sortir del cementir nos despedirem del Rnt. Sr. Rector, que tingué l'amabilitat fins allí d'acompanyarns, y donarem la última ullada al conjunt d'Alcover, d'aspecte, com hem dit, completament moresch, com moresch es també lo nom que porta. Abans de sortir d'aquest antich poble sapiguérem que hi existian documents importantíssims pera sa historia y tal volta també pera la de sa comarca. Tal vegada poguém esbrinar alguna cosa d'ells ab lo nombrament que proposo de D. Lluís Carbó pera soci delegat á la meteixa població.

De Alcover á Valls lo camí es en extrem agradable y pintoresch. La carretera que seguirem, á peu, fins á trobar la estació de La Plana, es extremadament dolenta, y pitjor, per sos alts y baixos, que camí de ferradura. Lo pais presenta en sos accidents de montanyas delitosos cops de vista, realsats y acolorits per lo joganer riu Francolí que murmurador s'escorra y 's desprén per las sinuositats de son curs.

Proper á la estació de La Plana 's troba l'atrevit pont de La Rotxela, que uneix las vessants de duas montanyas á l'alsada de uns 80 metres per un centenar de llongitut, y per dessorbre 'l qual passa 'l camí de ferro. Está compost per duas soperbas vigas armadas en gelosia, totas de palastre, de 100 metres de llarch,—com ja hem indicat,—per 5 ó 6 d'alt. Están empotradas en un de sos estreps en la roca viva, y en l'altre en un mur fet de pedra y cals, de 80 metres d'alsaria, que es acomés oblicuament per

la via. Per sas grandiosas dimensions, sa esbeltesa y la bondat de sa fàbrica es digne aquest mur de la atenció dels intel·ligents. Las duas grans vigas armadas están estrebadas l' una ab l' altra per medi de corretjas de palastre, en forma també de gelosia, á fi de mantenirlas en sa posició vertical, y las sostenen dos senzills pilars compostats cada un de quatre peus drets de ferro fortament lligats uns als altres, per medi de tornapuntas també de ferro. Aquestos pilans descansan dessobre dos macisos pans de pedra y calç, essent de notar que no venen apoyats en son centre, sino en l' extrém de la part d' avall, lo que, á juhi del company excursionista que m' ha facilitat los precisos datos técnichs, degué ferse á fi de que 'l pilar no rebés tant directament la acció de la corrent, sino que arribés ja á n' éll esmortuhida, y tal volta també perquè, dat cás que 's tingués d' aixamplar lo pont y posarhi altre peu dret ó pilar, pogués ésser empotrat en la meteixa forta base.

Causa verdadera fredat passar lo pont á peu, y especialment quan bufa impetuós lo vent, com succehia al passar-lo nosaltres. Si 's mira al fons esgarrifa l' alsaria, y no obstant, la vista no pot separarsen, porque lo pas es molt estret y te de mirarse ahont se posan los peus, á causa de que las fustas se bellugan senyaladament, á més d' haverni bastantas de corcadas. Alguna vegada tinguérem d' agafarns á la barana porque semblava que 'l vent havia de tombar-nos. No tots los excursionistas passárem lo pont, donchs que alguns ho calificáren de temeraria imprudencia, atés lo fort vent que 's feya sentir. Baixárem després al fons, per ahont passa tranquilament lo riu Francolí, y allí 'ns detinguérem un bell rato atrets per la impresió que causa

tan soperba obra de la indústria moderna, que reuneix á la senzillesa y elegancia un atreviment quasi inconcebible, y ahont si bé la llongitut no es estremada, en cambi causan un grandíós efecte las dos colossals vigas, abans ditas, d' enorme pés, á 80 metres d' alsaria, sostingudas solzament, á més dels cap-ponts, per dos peudrets tant senzillissims, á causa de lo que 's presentan, tant sols, tres *espays lliures ó trams, de trenta tres metres d' amplaria* cada un.

Deixárem lo pont de La Rotxela, y guanyant una soptada costa arrivárem á Picamoixons, petita població. Desde allí 'ns dirigírem, també á peu, per la carretera cap á Valls, ahont hi arrivárem ja á entrada de fosch. Lo camí, sens ésser desagradable, no ofereix tampoch notables variants de paissatge. Arrivats de nit á Valls, res poguérem veure de la vila. Entrárem á la iglesia parroquial, mes era tan fosch que sols nos fou dable notar la inmensa elevació de la volta que la cubreix y lo péssim gust de son barroch altar major.

Passárem aquella nit á Valls, y á las set del matí del següent dia sortírem cap á Santas Creus.

* * *

La carretera de Valls al Vendrell, que fins al parador de Vilardida se segueix pera anar á Santas Creus, es per son bon estat de conservació un veritable passeig. De Valls al indicat parador hi posárem, á peu sempre, unas duas horas. Lo paisatge de que 's disfruta es estens, pero monótono. No hi ha variació en lo panorama, ni en los accidents del terreno. Fora d' alguns avellaners y oliveras, escampats aquí y enllá, la vista 's cansa de mirar sempre vinyas y més vinyas, y fins las montanyas, que al lluny s' oviran,

semblan talladas per un meteix patró. Lo pais no obstant es rich y productiu. La única població que al pás se troba es Alió, poble de conjunt poch pintoresch y d' uns 3 ó 400 habitants. En lo parador de Vilarrodona 's prén la carretera en construcció,—que allí bifurca,—y que deurá arribar, Deu ajud quan, á Pont d' Armentera. Avuy no toca encara á Vilarrodona, que es á una hora escassa. Abans d' ésser á dit poble s' atravessa 'l riu Gayá per un pont de regular elevació. La població esmentada, que tindrà uns 1500 habitants, s' esten esglahonada en la pendent d' un puig. Banya sos peus en lo Gayá y corona sa testa ab las runas d' un castell, que quasi be 's confonen ab las més enlayradas casas. Ditas runas no ofereixen cap particularitat y son provinentas d' un fort, alsat en las lluytas civils de la present centuria, damunt los restes del antich castell. No ferem parada en la població.

Sortint de Vilarrodona s' ovira já llunyá al fons, en bellissim efecte de perspectiva, lo monastir de Santas Creus. Lo camí voreja sempre 'l Gayá. A la altra part del riu se deixa una agrupació de casas. Las voreras del riu están faltadas d' ombra y de poesia, la aigua s' escorra pausadament per la sorra, sensa cap arbreda que l' abrigalli. S' atravessa duas vegadas lo riu, y al passar últimament á la vorera dreta s' entra, per fi, á la tan renomada arbreda de Santas Creus. Allí lo desencant fou pera mí complert. Aquella arbreda no arriba de molt á las zalzeredas del Besós. Mes lo desencant se 'm convertí en disgust é indignació al tenir esment de que 'ls compradors de la arbreda al Estat, sens mica de gust, sentiment artístich, amor á nostra terra, ni respecte á una de las més tradicionals bellesas de la naturalesa, y fins diré sens sentit, ni conciencia

de lo que feyan, metalisats per complert sos instints, no vengentne já la hora de ferne diners, ordenáren sa tallada; essent formada la actual arbreda solsament per rebrots de la anterior. No li manca per aixó poesia, perque no li falla bella munió de sargaters aucells, inacabables dolls de pura y cristallina aigua, ni atapahida catifa de verdor, com tampoch, tranquila ombra afalagada pel oratje, la delitosa flayre de l' herbey y de las flors boscanas, lo suau murmuri del aigua, l' etern refilar dels rosinyols, passarells y cadarneras, y un cel blau y transparent; mes ni l' ombra es de lo que fou. Malhajan aquells que no respectan ni 'ls recorts, únich afalach de la ánima; aquells que 's gaudeixen fent desaparéixer las bellesas, ja naturals, ja artísticas, sian de la manera que 's vulgan, de nostra patria!

Per entremitj del capritxós fullatge de la arbreda, vehuen destacar-se, com á fantástica ilusió, per damunt dels edificis que las envoltan, la enlayrada torra, lo cimbori y lo bell enmarletat que corona ab arrogancia la magestuosa iglesia.

Atravessárem l' arbreda, bullint en nostra pensa una encontrada munió de ideas y pensaments, ja alegres y agradables, com melancólichs y tristos, tal com havian sigut també las impresiós rebudas. Nos sentiam alegres, envanescuts y satisfets de possehir en nostra patria tant galants bellesas, mes nos pujava ensemps la rojor á la cara y sentiam á la una dól y enuig al véurelas destrossadas y escarnidas.

Arrivárem al enfront de las murallas eclesiásticas y penetrárem dins lo circuit del monastir y en son primer páti. Comensava á ploure y ja no pará la pluja en tot lo día.

Prenguérem allotjament, y després de reparar ab un pe-

tit refrigeri nostras decandidas forsas, passárem á visitar lo Monastir.

Un grandió portal barroch dona accés al segón pati ó esplanada, que presenta un característich colorit.

A dreta y esquerra del meteix s' alsan lo palau abacial, las casas que eran dels monjos jubilats y las dependencias externas del monastir. En lo centre, bella abundó d' aigua brolla de una font monumental, de gust també barroch. Y al enfront uns quants grahóns, de tota la amplaria del pati, pujan fins la propia esplanada de la iglesia, la qual s' ovira al fons.

La casa del abat es avuy casa consistorial y estudi, los demás edificis, vivendas de particulars y masoverias, y lo conjunt de las meteixas, junt ab algun apartat más, dependent, també abans del monastir, forman lo que constituheix avuy lo poble de Santas Creus. No 's vehuen circular al present per aquells patis la profusió de familiars y sirvents, —molt més nombrosa que la comunitat meteixa— que en altres temps los hi donaria caràcter. Res ne queda já del senyorio y opulencia d' aquells poderosos abats, que tenian baix son domini á altres abats y monastirs, y que no dependint més que del Papa, eran á la vegada capelláns majors dels reys d' Aragó y priors de la ordre caballeresca de Montesa. Avuy se vehuen circular, en cambi, pels patis, senzills y atrafegats pagesos, masovers dels nous poderosos que han vingut á sustituir als monjos, adquirint del Estat, per ínfims preus, las riquesas territorials del monastir.

Al remontar los grahons anteriors al própi pati de la iglesia, desapareix per complert tot l' efecte que hagués

pogut causar lo conjunt de barroquisme abans indicat.

Davant la severa, elegant y majestuosa fatxada de la iglesia, l' éxtasis s' ampara del esperit y la mirada 's fixa embadalida llarch rato en la contemplació. Y no es que atresori riquesa d' ornamentació, ni exuberancia de detalls artístichs. La fatxada es senzilla, mes la forsa y riquesa de expressió de sas severas y puras ratllas arquitectónicas, li infundeix grandiositat y bellesa; la dolsa y ben entesa combinació de totes sas parts, li dona tal unitat artística, que l' ànima 's con mou y la inteligencia admira al entés artista, que ab tan bella y deliciosa senzillesa sapigué delinear una tan prehuada obra.

Lo cos central de la fatxada te la elevació de la nau major de la iglesia; los cossos laterals, lo de las naus laterals de la meteixa; un ample y bonich enmarletat corona y envolta 'l temple, y en lo meteix enmarletat s' hi notan petites y minuciosas testas. Está trepat per estretas sageteras.

La portada es senzillament formada per una cimbra concéntrica en degradació, quals delicats archs están sostinguts per sas corresponentas columnetas, apoyadas en finas bases y ostentant en sos capitells preciós fullatge.

Un altíssim y esbelt finestral, en ojiva, molt més gran que la porta, s' alsa damunt d' élla. Está obert en lo cór del mur y alfeizarat en sas duas vessants. Tres airoas columnetas lo divideixen, sostenint ensemps un molt bell calat.

Una estreta finestra semicircular, també alfeizarada, s' obra en cada una de las duas alas laterals.

Heus aquí tot l' adorno de la fatxada, mes té tanta expressió, tal sublimitat en sas ben concertadas proporcions, que embadeleix l' esperit y arrebatant la imaginació, la en-

laira á infinitas regións en las que s' esplaya dolsament; y aixis la noble y suau tranquilitat que inspira la aixafada, empero correcte y elegant portada, sembla indicar la humilitat y puresa de cór ab que 's deuria entrar sempre en la *casa de Deu*; los *delicats y bells detalls dels archs cintrats*, las virtuts de que deu estar revestit lo creyent fidél, y la allancetada ojiva del alt finestral, la elevació de l' ánima purificada enlairantse envers son Creador. Lo bell y artístich, ensemps que fort, enmarletat nos recorda la época de la reconquesta, en que concentradas las ciencias, l' art y la forsa en los monestirs, eran aquéstos á la vegada lo refugi del saber, l' arca de la fé y lo bras potent que dirigia als pobles al rescat de la usurpada patria. Avuy la eura que s' esten arreu, arrapantse en las enfosquidas pedras, sembla que carinyosa vulga resguardar lo monument de las mesquinas miradas del home, que prompte sempre á destruir sens respectar l' art, ni 'ls recorts, sols sab després, al igual que 'l cocodrill, plorar dessobre de sas víctimas, no tenint no tant sols esma pera restaurar lo que há ende-rocat, sino sisquiera pera conservar lo que s' ha salvat de sas malestrugas mans.

* * *

Ardent entussiasme desperta lo entrar per primera volta á l' interior de la iglesia, al que sent amor per las bellesas artisticas, agermanadas ab los recorts histórichs.

Sa grandiositat, sa senzillés hermosa, sa artística dolcesa, sa mística severitat, conmhuen poderosament, y un no atina á compendre com en aytal despullament d' adornos pot cabrehi tanta bellesa, y tanta espresió en tal simplicitat de ratllas. La més pura lley d' armonia constituheix sa bellesa intrínseca. L' interior del temple respón á la fat-

xada, y ab tot y ésser aquésta obra un xich posterior, l'artista sapigué inspirarse en la primera pera la realisació de la segona, y fentse cárrech de que éll era qui solsament devia posar lo segell á la obra, sapigué ferho. Res discrepa donchs en lo plan y planta del edifici. L'angle recte domina per tot arreu, en las puras ratllas de la fatxada, en son avansament de lo restant del edifici, en los crusos y rectangulars ábsides de sa pura creu llatina, en lo paralelisme de las tres naus que constituheixen la iglesia; la que porta marcada en son correcte estil la transició románich ojival.

Las voltas están sostingudas per despullats y macisos pilans quadrilonchs, y las ojivas gentils están tancadas per petites claus, de las que n'arrenca robustos filets, no abocellats, sino plans, que arrapantse y reduhintse en los del pilar, no trenca per rés la sequedat de ratllas de sos ánguls. Aquests pilars separan la nau central de las laterals molt més baixas que aquélla. La nau central té 20'60 metres d' elevació per sols 8'85 d' amplaria y 63'25 de llargaria fins al peu del presbiteri. Sa llargaria total fins al ábside es de 72'95 metres. L' amplaria de las naus laterals es de 4'50 metres. Las dimensions del crehuer 35 metres. Vuyt son las claus que tancan les voltas de cada nau. La claror que réb lo temple es suau, dolça y melancólica é inspira tranquilitat al anima, satisfacció al cór y elevació al esperit. És provinenta del magestuós y per demás esbelt finestral del frontispici, que conserva encara gran nombre de requadrets de vidres de colors, historiats, representant passatjes bíblichs ab menudas figuras primorossament dibuixadas y pintadas, los quals tenian per principal objecte atemperar la llum; del rossetó circu-

lar del àbside, també ab vidres pintats, mes no historiat; de unas fondas finestras, sensa calats, del crehuer; y de las estretas y abocinadas obertas en las robustas parets de las naus, lo gruix de quals parets es de 2'60 metres en las laterals y 2'95 en la del frontispici. Totas las citadas dimensións foren midadas pels excursionistas.

En mitj de la iglesia s' alsa 'l chór que ocupa gran part de la nau central.

Quan entràrem en lo temple estavan celebrantse 'ls divins oficis, y en lloch de ressonar en las voltas las graves y entonadas veus dels monjos, hi retentian las aspres y desafinadas dels devots pagesos cantant l' *Agnus Dei*. En lloch preferent del presbiteri, ocupat en passadas épocas per reys y potentats, s' hi destacavan los individuos del Magnífich Ajuntament, vestits de dia festiu, calsa curta y llarch gambeto. En la meteixa ara ahont tanta pompa y solemnitat se donaria á las cerimonias del culto en los bons temps del mónastir, revestits los celebrants ab los ríchs y preciosos ornaments que 'l meteix possehiria, oficiava en aquell moment un sol Reverent assistit per dos escolanets.

Mes, no obstant, aquellas antigas cerimonias podrian tenir mes imposanta magestat, més grandesa y suntuositat; empero 'ls desacordats cants dels pagesos que omplan avuy las naus y voltas, entranyan pot esser una fè, si bé més senzilla, tant pura com la dels cants afinats y melodiosos dels monjos, y no deixa també d' influir certa poesia vigorosa, cert misteriós arrobament, una modesta cerimonia y un modest conjunt en tant grandió monument.

Termenats los divins oficis nos apersonàrem ab lo Reverent Sr. Rector Mossen Joan Magraner, qui 'ns dispensá una franca y amable acullida, fentnos tota mena d' oferi-

ments, que 's convertiren en obra, al prestarnos son concurs valiosos pera 'l mellor éxit de la excursió.

Nos acompanyá á visitar detalladament lo temple, ahont ocupáren de primer moment nostra preferent atenció, los dos régis y sumptuosos panteóns de D. Pere III y de don Jaume II y sa segona muller D.^a Blanca, situats en lo crehuer.

Son veritablement una preciositat artística, tant los sepúlcrs, com los elegants templets que 'ls cubreixen. Aquéstos son de márbre sobredaurat y están còmposts per quatre caladas ojivas, sostingudas per delicadas columnetas abocelladas, que rematan en travallats y guarnits capitells y finissimas bases, estant unidas en llurs ánguls per altrs iguals columnas, surmontadas per pirámides, ab primorosas agullas de cresteria. Rematan las ojivas, travalladas creus, y en lo sepulcre de D. Jaume, de més complicats detalls en la labra, s' alsa en mitj del templete altre bellíssim pinacle de cresteria. Lo vas ahont descansa D. Pere III, es de pórfit y té la forma d' una banyera mora, essent tal, segons conta la tradició, y arrebatada per éll als alarbs. Reposa dessobre dos grans lleóns ajupits y está cuberta per rica urna, omplenada de figuras en relleu y afiligranadas ojivas y pinacles. La tomba de D. Jaume II, es quadri-longa, preciosament entallada y ornada per riquíssims afiligranats. En sa tapa triangular s' hi destacan duas bellas estátuas jayents, representant á D. Jaume y á D.^a Blanca, las duas coronadas y vestint élla l' hábit de monja del Cister. Abdós panteóns están bastant ben conservats, coneixentse ab tot, per son ennegriment, las funestas fumaradas del sacrílech incendi.

No se salváren de las mans dels indignes y vils profana-

dors los restes de D. Jaume y de D.^a Blanca. Los del primer foren passeijats irrissoriament dalt d' una canya, sofrint tota lley de befas y escarnis; los de D.^a Blanca foren llansats á un pou per los inichs incendiaris, haventsen pogut tans sols salvar algunas despullas, depositadas actualment en son pròpi panteó. Mellor sort capigué als restos del rey D. Pere III, que respectats y salvats per etzar, se conservan encara per complert, segons pogué observar, no fa molt temps, la Comissió de Monuments de la provincia de Tarragona.

Al peu de la tomba de D. Pere hi ha una partida llosa, qual inscripció incomplerta senyala haverhi allí l' enterrament del célebre almirall Roger de Lluria, que ferma columna y sòlit apoyo, en vida, d' aquell gran monarca, sembla estigui are enterrat al peu de son sepulcre, pera servir, en mort, de sosteniment y base á sa sepultura.

En lo presbiteri observárem un bonich y artistich detall, que no haviam notat en altre temple. En lo gruix del mur está obert un lloch pera los setials dels tres celebrants, quals setials están separats en la linea del meteix mur, per finas columnetas que sosténen bellas y elegants arquacions ojivals.

Rés més de notable, artísticament considerat, vegérem en la ornamentació del temple, rés més sino adefésis que conspiran contra son bòn gust y s' armónica bellesa.

Lo retaule major es imprópi y de un gust péssim é infernal. Tal ridicula baluerna tapa per complert tres finestrels d' estil románich-ojival, oberts de rengla y simétricament dessota 'l rossetó circular, los quals contribuirian á realzar y á afavorir la gallardia del temple. Lo barroquisme més detestable domina en lo chór y en tots sos

adornos, en la pintorrejada y mal girbada trona y en los



SANTAS CREUS.—SITIAL EN LO PRESBITERI.
 Dibuix de D. J. Pascó, croquis de D. E. Tàmaro.

altars alsats en la part exterior del chór mirant à las naus

laterals, tots á qual més dolent y xabacá. En cambi apreciables pinturas, restes d' antichs retaules, están en fatal estat d' abandono, mitj menjats per la póls y las trenyinas.

No hem de donar sols la culpa á las revolucions, de la pérdua de moltes de nostras artísticas riquesas; altres ne portan la seva part, com los revolucionaris, sols que aquéts ho féren inconscient y brutalment y 'ls altres ab tota conciencia y apariencias de legalitat, portats per l' esperit reformador d' una época tan funesta pera l' art, ja que 'ns feu desapareixer tant y tant bé de Deu. Quan própi hi vé aquí, al recorre las ruinas de nostres histórichs monastirs: *temblad, temblad, humanos, todos en él pusisteis vuestras manos!*

Mal irreparable causáren al monastir los que l' incendiáren y saquejáren al calor de alborotadas y encesas passions; més mal irreparable li causaren també, los que faltats del critéri y bon gust, que per dever venian obligats á tenir, alsáren adefésis com l' altar major, entre altres, destruint la uniformitat del temple ab bordas substitucions y afegiduras y fent desapareixer preciositats artísticas d' ornamentació del temple, sobre tot retaules, que avuy admirariam per sa bellesa, ó quan menys apreciariam per son valor arqueológich.

En lo chór hi ha la sepultura de D. Ramon y de D. Guillem de Moncada, morts en la conquesta de Mallorca; sepultura sols esmentable per las venerables despallas que inclou de tan nobles y braus cavallers. Una inscripció senyala llurs principals fets d' armas.

En la dretha del crehuer, una ample escala conduheix á la sala del noviciat, gran y espayosíssima, avuy del tot desfregada y en ruinós estat, poguentse notar encara lo

siti de las celdas. Altre escala en lo fons de aquesta sala citada, conduheix á la biblioteca. quals adornos y enteixinats van cayent á trossos. La obra era bastant moderna y no oferia notabilitat artistica.

Los trevalls practicats en la iglesia forén; lo cálch de la lápida de Roger de Lauria per los Srs. Tàmaro, Carbó y Valls, y la del abat Guillém de Ferrer, —qual sarcófag ostenta hermosa figura jayent sobre inclinada tapa, —per los *senyors Bach*. Y no 's calcáren los epitafis reals, que están al enfront dels respectius panteóns, en los piláns del presbiteri, per estar molt enlayrats y no massa enters, y especialment per esser ja molt coneguts y copiats. Lo Sr. Tàmaro tregué un dibuix dels ans citats sitials del presbiteri.

* * *

En lo comens de la nau dreta del temple, una ample porta dona entrada al cláustre, obra preciosa d'arquitectura, molt més moderna que la iglesia. Lo constituheixen 30 bellissims y esbelts archs ojivals, adornats per richs y elegants calats sostinguts per finíssimas columnetas, quals treballats capitells ostentan delicada y pulcra imatjeria, molt més minuciosa y complicada en las tiras angulars, ahont representa coneguts passatges bíblichs, originalment concebuts y expresats. Encar que son estil arquitectónich acusa ja la decadencia del goticisme, presenta no obstant lo cláustre un magnífich conjunt de bellesa, grandiositat y sentiment artístich, realsat pels richs y preciosos sepulcres oberts en cimbras en lo cór del mur. Son molt notables entre élls, per sa magnificencia, lo de Dalmau de Queralt, que ostenta una ben esculptorada estatua jayent, ahont se presenta aquell noble cavaller cobert de fina malla, ab la cota d'armas y gran espasa en ample cinturó; lo de la

intrépida amassona Guilleuma de Moncada, lo preciosa-ment treballat d' aquella noble familia y los no menys richs y preciosos dels Aguilós, Pinós y Cervellóns. En un dels ánguls del claustre s' alsa una glorieta ó templet sisavat d' estil lombardo, igual al de Poblet, en lo centre del qual brolla, en ample tassa, fresca, abundosa y crestallina aygua, que alegra y conforta l' esperit, apesarat davant de tant abandono y desolació, donchs que de las bonicas tom- bas no n' hi ha cap de sensera y las bellas arquacions te- nen trossejats llurs preciosos calats, trobantsen potser una tant sols que los conservi per enter. Mes, quina dolsa poe- sia inclohuen aquells quasi enrunats claustres! L' ànima se sent instintivament conmoguda y l' esperit, lo mes insen- sible, s' enlayra al Sublim Creador y comprén sa sublimitat y sa grandesa. Sens dupte impresiona més avuy aquell ve- nerable lloch abandonat y trossejat, ab lo atractiu de la encisadora poesia que li infundeixen sas propias artísticas ruinas, acoloridas per la má del temps, ombrejadas per ufanosos y melancólichs arbres y armonisadas per lo suau y aconortador soroll del abundós brollador d' aygua, ama- gat en lo dins de la macisa glorieta, que quan habitat per los monjos, sos antichs moradors, estaria per élls ben cuy- dat y en inmillorable estat de conservació.

La sala capitular, oberta en lo costat del cláustre, es una miniatura de la de Poblet. Una elegant y ben delineada porta d' arch semicircular, al igual que las duas grans fi- nestras colaterals, hi dona accés.

En lo sól s' hi destacan set laudas abacials, unas de pedra y altres de marbre, en las quals d' alt relleu son de véurer esculptoradas figuras d' abats, essent de notar entre éllas, la del abat Bernardí Tolrá, bellament treballada, qual figu-

ra no ostenta la mitra com las altres. Esplica aixó la tradició dihent; que per s' avaricia y per no cumplir ab las caritats que eran de consuetut en lo monastir, mogué 'l descontent dels monjos, que 's dirigiren ab tal motiu al Sant Pare, qui reconvingué al expressat abat; y que en memoria d' aytal fet, al esculpírseli la lauda que debia cobrir sa sepultura, suprimiren la mitra. No concorda aixó ab la inscripció de la meteixa lauda,—que calcáren los Srs. Támara, Valls y l' infrascrit,—que 'l califica de religiosíssim y observantíssim; com no demostra tampoch malavolensa ni menyspreu de sos companys de comunitat, lo esser la expresada sua lauda una de las més, sino la més minuciosa y pulcra en lo treball de son esculpturat. Llarga estona passárem embadalits contemplant las bellesas del claustre y recreantnos en sa apacible tranquilitat. Admirárem los bells calats de sos archs, de duas formas distintas, sostinguts en uns per dos y en altres per tres columnetas; los richs capitells de imatjeria, fruytas, fullatge y altres variats objectes; los bellíssims sepulcres empotrats en los murs y duas magníficas estatuas situadas prop del sepulcre de la familia Moncada, procedents, segons s' assegura y apar molt probable, del antich frontispici de la iglesia. Examinárem los inanimats restos de un tendre infant de la familia Aguiló, depositats dintre d' un bonich ossari, ab los blasons de dita familia. Penetrárem després á un quartet al costat de la sala capitular, ahont hi ha apilonats prehuats fragments, despullas valiosas del monastir, distints capitells y un retaule representant la ascensió de la Verge Maria.

D' allí 'ns dirigirem al primitiu claustre y á recorre las ruinas del monastir y dels palaus de D. Jaume 'l Just y de D. Pere III.

Al deixar lo claustre gòtich pera penetrar en l' antich, s' experimenta una emoció indescriptible per lo dur efecte del contrast. Enlayrat l' esperit y sublimats los sentits per aytal profusió de riquesa y de maravellosos detalls y per aytal deliri de capritxosas concepcions, s' abat y 's concentra l' ànimo y 'l pensament, davant de la freda y áspre cruesa del primitiu cláustre. Lo cór se sent oprimít y s' arriba á experimentar una certa conmovió pareguda al esporoguiment y al terror. Es lo cláustre un sever quadrat format per llisos y feixuchs archs apuntats, marcadament allancetats, que semblan simular l' agut esperit del fervor cristiá, que penetrant incisivament en lo fons de la consciencia, exalta l' ànima ab lo misticisme idealisant ascéticament la soptada pensa. No templa la despullada cruesa dels quadrats matxóns en que los archs s' apoyan, ni 'l més petit detall, ni 'l més senzill adorno, com demostrant, tal volta, la rigidés y senzillesa sobre la que está fonamentada la pura fé cristiana. Allí 's respira per complert l' alé del puritanisme religiós de la primera época de la etat mitjana; la idea del reculliment y de la concentració envers Déu dominantho tot.

Envoltan lo cláustre, completant lo tétrich y fatídich caràcter del conjunt, la desolació y la ruina. S' aixecan al fons y á la dreta los esfondrats palaus de D. Jaume II y de D. Pere III, y á la esquerra los bossinejats restes del monastir. Quasi rés queda en peu del un ni dels altres y rés absolutament del tot sencér.

Los pátis del palau real, molt destrossats, eran, á deduir per sas despallas, bellíssimas miniaturas arquitectónicas. Lo de D. Jaume II era una cópia reduhida del pátí

de nostra Audiencia. En lo de Pere III se notan encara hermosas columnas de marbre negre cobertas fins á mitja canya per los munts de runa. Una molt bella escala, ab bonichs calats en fa barana, conduheix al pis superior, en qual arch d' entrada s' hi notan preciosas figuretas. En la part alta del pati hi ha bellissimas arquacions. Penetrárem en las estancias reals. *¡En quin estat queda tot! Ni hi ha lloch ahont posar los peus. ¡Per tot arreu la ruina! Los sostres están mitj caiguts. Quasi pot dirse que se sab sols per tradició quinas eran las habitacions de don Pere, las de D.^a Petronilla, la estancia de D.^a Blanca, y aixis los demás apartaments, donchs que forma de res queda, ni un miser adorno en las desballestadas parets. Lo únich que pot veurers encara, es una espayosa y monumental llar de foch, en una mitj esfondrada sala. La campana de la ximeneya es de marbre y d' una sola pessa, y está sostinguda per dos lleonets. Arrostrant vérs perills y usant d' extrema imprudencia, recorreguérem los pisos més superiors, privats per son fatal estat al pás dels visitants. Guiats per Mossen Magrané y caminant per dessobre mitj ensorrats trespòls, que 's bellugavan fortament á la impressió de nostras petjadas, passant á voltas per dessobre corcadas vigas, sentint esllavisarse, sovint, los sostres al impuls de nostre trepitj y despendres pedras ab remor fatídich, que 'ns feria l' anima, seguïrem totas las dependencias.*

Desde una de las més enlayradas ruinas donárem una ullada al conjunt desolador que 'l monastir nos oferia. A nostre envoltant estavan aplegadas desformadas runas, restes de soperbas grandesas y de inapreciables tresors, apilotats, desfets, y trossejats, sens vestigi,—com qui diu— ni rastre de lo que fôu; y ab tot, aquell trist desgabell, aque-

lla desordenada massa sens forma y sens enllás tenia incomparable é incomprensible poesia, tenia cert art sublim é inesplicable que 'ns conmovia y feya estremir. Nostre esguart dolorosament hi divagava, y al separarsen se fixava en lo cementir que arrimat á la iglesia, trist y solitari, 's destacava, y no podiam menys que trobar certa analogia entre la tomba de las despallas del cós humá y la tomba dels recorts gloriosos de las grandesas de nostra patria, que aquellas tristas ruinas nos simulavan.

Y quan fent un esforç alsavam la mirada, se 'ns presentava melancólica al enfront la enmarletada iglesia y redressantse senseras y orgullosas per dessobre d' élla sas ridiculas superposicions barrocas, en lo campanar y cimbori, com befantse y fent escarni de l' arrunament de tanta bellesa, que ab sa elegancia y bon gust en altres jorns las afrontava.

Baixárem per fi d' aquells primparats enderrochs que están en continua y latent destrucció. Fixárem nostre atenció en lo pou ahont gent impia y perversa llensá los restes inmortals de D.^a Blanca, la muller de D. Jaume II. Visitárem lo que resta en peu del grandió refetó, —obra gens notable del modern renaixement; —los torns y porta per ahont se repartian las caritats y la vianda als pobres; los grandiosos cups ó tinas; y lo monumental seller, que be se li pot donar lo nom de monumental, donchs que sas robustas voltas están sostingudas per ben trassadas arquacions y columnas. No reb claror mes que per la porta d' entrada. Se conservan en éll dos grandiosos baixells ó grans botas.

Al sortir del seller atravessárem altre volta los dos claustres y la iglesia, pera passar á la sagristia, ahont se 'ns mostrá la *má santa*, de la que se 'n conta una tradició de que

parlarém en altre lloch. Se 'ns ensenyáren també restos d'apreciables retaules, pertanyents abans á la iglesia y arreconats més tart pera ésser sustituhits per alguns dels altars barrochs que hi son encara en la actualitat, pera vergonya dels que 'ls hi feren col·locar.

Ab tot continuava plovent suau y seguidament, lo que 'ns impossibilitava de sortir del monastir. ¡Mes qué hi feya! ¡Se succehian allí tan dolsament las horas! Tot lo resto de la tarde lo passárem entre las ruinas, y la major part en lo claustre gòtic, ja calcant lápidas é inscripcions, ja comentant la destrucció, ó bé escoltant de boca del Rnt. Mossen Magrané tradicions del monastir y fets en éll ocorreguts. Lo meteix senyor nos enterá de la existencia de un notable llibre crónica referent á Santas Creus, arxivat en lo monastir de religiosas cistercienses de Vallbona, pera qual llibre-manuscrit nos proposárem fer las convenientes gestions ab tal de extractarlo, copiarlo ó senzillament anotar-lo, segons sa importancia: gestions portadas ja á cap, trobantse actualment lo llibre, per una época fixada, en poder del expressat soci delegat Mossen Magrané, que n' está extractant alguns passatges pera lo soci D. Theodor Creus, qui escriu en profit de la ASSOCIACIÓ y per comanda de la Comissió de publicació del ALBUM PINTORESCH MONUMENTAL DE CATALUNYA, la monografia del meteix anomenat cenobi, y qual senyor ha tingut ja la dignació de rémetre 'ns l' index del propi llibre pera govern y utilitat de la Associació.

Nostre actiu President no perdé un sol instant; sa má no deixá 'l llapis en tota la tarde, motiu pel qual tregué distints dibuixos de arcadas del claustre y de detalls del meteix y dels sepulcres que l' adornan.

La nit nos sorprengué en lo claustre, y era tant l'atractiu que 'ns oferia, que no 'ns ne sabiam moure. Las sombras foscament destacantse en lo corcada calavera del palau y en las elegants y vaporosas líneas del claustre, tenian un no sé qué de fantástich y de encisador que causava á la vegada atracció y esporugument. En lo cap-vespre, quan las ratllas arquitectónicas se confonían ja ab la foscuria, apareixent com negras y confosas tacas, reunits en la sala capitular, entussiasmats pel magistral efecte de la nit dessobre aquellas esmicoladas bellesas, entonárem diferents cants religiosos, entre ells, l'aterrador *Dies iræ*, que hi ressonavan bellament.

Al partir d'allí gosárem del misteriós efecte de recorre la iglesia á la *pálida* llum de una llanterna, lo que tenia un no sé qué de entre fantástich y elevador.

Passárem la vetlla en la casa del apreciable Mossen Magrané, y després d'haver sopat nos retirárem, si no á dormir y á descansar, al menys á aparentarho, donchs que no haventhi llits per tots y tenint de dormir á terra los que voluntariament s'hi oferiren, sens recordars' de lo forsós cansaci del dia trascorregut, ni del que s'oferia en perspectiva pera 'l següent dia, se succehiren distintas graciosas escenas de broma y de enginy, justa expansió que 's mereix lo qui ha passat tot lo dia escorcollant ruinas, adquirint novas, buscant tradicions, investigant fets, calcant lápidas y treyant dibuixos.

Plovia encara de bon matí del següent dia, quan tornárem á emprendre nostras operacions, empero s'aclarí més tart y poguérem recorre 'ls alts de la iglesia y 'ls envoltants del monastir, visitant primer l'antich palau del Abat,

convertit avuy en casa municipal y escoles públiques.

Notàrem en éll lo rónech pati d' entrada, ab senzills porxos, una escala severa y grandiosa, una ample galeria, d' ahont se domina bellíssim paisatge y alguns detalls barrochs, en las salas y en la capella interior, d' estremat mal gust. Recullirem lo segell municipal.

Passàrem á recorre després la part alta de la iglesia. Lo cimbori s' alsa ayρός damunt lo crehuer, sens obrirs' enterament en éll ni carregar en la volta. Están colocadas en aquéll las campanas. La vista que d' allí 's disfruta es en extrem agradable, apreciantse en tota sa grandesa lo recinte que ocupava la part interior de las murallas. Recorreguérem los teulats de la iglesia, apreciant la bona concepció y construcció de la obra. Notàrem en un de los ánguls, prop del enmarletat, una lápida que senyala 'l lloch ahont está enterrat l' arquitecte que ideá y dirigí la obra. Conta la tradició que havent caigut desde aquell lloch, daltabaix del edifici, quan estava dirigint los treballs, quedant mort en l' acte, fou enterrat allí per haver significat anteriorment sa voluntat, de que se 'l sepultés en cás de mort desgraciada en la direcció de la obra, en lo lloch ahont occurrís la desgracia. Una grán y centenaria mata creix arrelada en lo propi lloch, cubrint carinyosament part de la lápida, y conta la meteixa tradició que anomenantse Mata l' arquitecte, fou allí expresament plantada en memoria seua, al efectuar-se la sepultura del cadavre.

Passàrem després á visitar los bonichs envoltants del monastir, aixís com també 'l retirat cementir dels monjos. Está situat al peu meteix del esbelt ábside de la iglesia, 'l qual li dona cert especial colorit d' art y poesia que captiva l' anima, infundint en junt misterios y conso-

lador arrobament. L' ábside ostenta dolsa galanura y senzillesa ab sos tres elegants finestrals surmontats pel rossetó circular, de precios dibuix. Allí s' aprecia en tota sa puresa la acabada forma de creu llatina del temple y 'l domini complert del ángul recte en la formació de la planta. Creix alta y ufana l' herba, en lo cementir y en mitj d' élla, sobressortintne, s' alsa la creu de pedra, que entranya la tradició de la má santa, que segons la meteixa, s' aparexia al sagristá que anava á cantar las absoltas tots los dias al cementir, sens poderla may agafar, fins que consultat l' abat y haventli dat aquest la ordre de provarho altre vegada, aixís ho conseguí.

Fixá també especialment nostra atenció, la porta exterior del claustre, bellíssim modél arquitectural, tant per la hermosura de son conjunt com per la delicadesa de totas sas parts. Ne tregué un dibuix nostre President. La constitueix un arch en plena cimbra envoltat per altres en degradació. Sobre un alt basament y deixant lo suficient espay pera duas estatuas, quals dosserets encara 's conservan, s' alsan finas y delicadas columnetas. Bonichs escuts de pedra, ab flors de lis ó bé ab las barras catalanas, destacan, ja en lo basament, ja com semblant penjar del ample plafó dessobre dels primers archs indicats. Los altres archs més alsats están engarlandats pel delicat fullatge, reunintse en son punt més alt en un magnífich floró. Duas hermosas testas forman la ménsula de trencadas arquacions, que serían part d' un petit pórtich que la precehiria. En lo batent de la porta se conserva la antiga ferramenta, argollas y blasóns de ferreria.

Vingué la hora de la marxa. Dolentnos en l' ánima abandonar aquellas poéticas y mitj borradas páginas de nostre

art monumental, ab tot encara llegidoras; nos despedirem del atent y entussiasta Rector Mossen Magrané y de son amable germá lo Rnt. Sr. Vicari, agra-hintloshi de tot cor sas delicadas atencions. Molt nos costá arrencar d' aquell agradable lloch á nostre actiu President, que ab lo llapis y l' album á la má no parava un sol instant corrent sens descans del claustre á la iglesia, del interior d' aquesta á sa part forana, dibuixant sempre, com si vulgués dúrsen ab son desitj y voluntat y per la forsa del dibuix, las moltíssimas é incomparables bellesas allí inclosas, las que ofereixen inacabable treball al artista que copiarlas pretengui. Bona cullita 'n feu pera l' album de dibuixos de nostra ASSOCIACIÓ.

Promptes ja á marxar, nos feu duptar un moment en lo partit que deviam pendre, amenassadora turbonada. La negror del horizó era imponent, se sentia al lluny un seguit tronar y se veyan crehuar l' espay esglayadors llampechs. Nos decidirem per fi á marxar apressant lo pás pera veure si podiam salvarnos de la tempestat ó quan menys conseguir,—ans de que vingués sobre nosaltres,—soplujarnos á Vilarrodona ó Vilardida. Mes no lográrem nostre intent, donchs que 'ns atrapá la pluija abans d' arribar al primer de dits punts. Y aixís sense aturarnoshi anárem rebent forts y continuats xáfechs fins que forem al parador de Vilardida. Allí prenguérem lo cotxe que 'ns devia conduhir al Vendrell.

Passárem per l' enfront de la població de Vilardida ahont hi havia balladas á la plassa.

L' aplech de gent reunida al voltant de la copla presentava un bonich y animat conjunt d' artística naturalitat.

Los uns s' entregavan festívols als plahers del ball, los altres badavan tranquilament com aquells ballavan y saltavan, y molts estavan entregats á animada enrahonadissa; platicant sériament los vells y alegrement la fadrinalla, mentres brincava y cridava la maynadeta y bufavan los músichs á tota forsa 'ls instruments. Per la carretera éra una professó feta per la munió de trempats fadrins y alegres y bonicoyas minyonas que dels pobles y masos vehins concorrian á la festa; y la vivesa de colors de sos animats trajos,—propis del país,—donavan al quadro un colorit purament de casa.

La carretera, construida de pochs anys, es molt bona y estremadament pintoresca. Fins á remontar la carena que serveix de barrera y miranda al plá del Panadés y al camp de Tarragona, lo terreno es accidentat y ofereix en sas ondulacions bonichs efectes de vista, animats per agradables poblets, que presentan quasi tots bellament agrupadas sas casas al envoltant de la iglesia, que aixeca ergulloseta son pintoresch campanar. Al atravessar lo coll de Santa Cristina lo panorama es deliciós y espléndit; la carretera passa pel cim de la alta serra y 's veu estés als fóns lo ben conresat y fértil Panadés, destacant d' entre sas nombrosas vilas y pobles y casas solanas la rica y floreixent Vilafranca. Desde 'l coll de Santa Cristina la carretera, serpentejant y donant voltas, baixa fins al plá, y atravessant sempre bell y delitós paisatge arriba al Vendrell, vila rica y en extrem agradable, situada prop del mar en una espayosa planura, coberta de verdor y de productiva vegetació.

En lo Vendrell esperárem lo trén donant un tóm per la població, que presenta vistosas y polidas casas de construcció moderna. Rés de notable y digne de mencionar notá-

rem en la iglesia, á no ser l' enlayrat campanar, que no 's recomana, per altre banda, com apreciable obra d'art. Prenguérem després lo trén, y al passar per Vilafranca fórem altre volta saludats pel nostre company lo soci delegat senyor Clascar.

Era de nit quan entravam de regrés á Barcelona.

CÉSSAR AUGUST TORRAS.
